מדד העוני
הרב ממדי

מדד עוני רב ממדי - 2016

מדד העוני הרב ממדי, פותח עבור ארגון לתת על ידי מכון ERI, מפורסם זו השנה השלישית ברציפות. להבדיל מקו העוני הרשמי, המגדיר "קו עוני", אך ורק על בסיס הכנסת משק הבית, המדד החדש נסמך על תפיסה שונה בתכלית של משמעות המושג עוני ומעניק נקודת מבט מעמיקה ומשלימה על הבעיה.

העיקרון המנחה הוא, שעל מנת להעריך האם אדם נתון בעוני יש להידרש לשלוש שאלות יסוד:

1. מהם הצרכים החיוניים הנדרשים על מנת להתקיים בכבוד במדינת ישראל?
2. כיצד יש למדוד את מידת המחסור של אדם יחיד ביחס לצרכים אלו?
3. החל מאיזו מידת מחסור יש להגדיר אדם כנתון בעוני?

במילים אחרות, המדד הרב ממדי מגדיר עוני כמצב של מחסור משמעותי ביחס לצרכים ותנאי החיים החיוניים לקיום בכבוד.

ספציפית, המדד אומד את מידת המחסור של פרטים בהקשר של 5 ממדים המרכיבים, לתפיסתנו, את רווחתו של אדם: דיור, השכלה, בריאות, ביטחון תזונתי והיכולת להתמודד עם יוקר המחיה.

בשנים הקודמות, מדדנו את שיעורי העוני הכלליים על בסיס מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית. השנה, בפעם הראשונה, בנוסף על מדידת שיעורי העוני הרב ממדי בקרב האוכלוסייה, בצענו גם מדגם בקרב משפחות חד הוריות, על מנת לשרטט תמונה עשירה וממוקדת יותר אודות המשמעות של העוני עבור קבוצת אוכלוסייה זו.

כמו בשנה שעברה, גם השנה הוכנסו למדד מספר שיפורים ודיוקים מתודולוגיים ביחס למדד הקודם. המסמך המלא, הכולל פירוט אודות המתודולוגיה המדעית ניתן לצפייה והורדה באתר ארגון לתת: latet.org.il

איך לקרוא את המדד?

מדד העוני הרב ממדי מציג שני סוגים של נתונים:

1. נתונים אודות שיעורי המחסור בכל אחד מחמשת הממדים:

- המדד מעניק לכל משיב ניקוד המייצג את מידת המחסור שלו ביחס לאותו ממד. ניקוד המחסור נע על סקאלה של 1-5 בהתאם לסיווג הבא:

1 = מחסור חמור מאד

2 = מחסור חמור

3 = מחסור

4 = מחסור קל

5 = העדר מחסור

- בממצאים שיוצגו להלן נציג את שיעור המשיבים הנמצאים בכל אחת מרמות המחסור בכל אחד מהממדים – שהוא אומדן לשיעור האמיתי באוכלוסייה.

2. נתונים אודות שיעור ומספר המשיבים הנמצאים בעוני:

- המדד מעניק לכל משיב ניקוד משולב הקובע האם הוא נמצא במצב של **עוני חמור, עוני, או העדר עוני,** על בסיס מידת המחסור בה הוא נתון בכל אחד מהממדים.
- בממצאים שיוצגו להלן נציג את שיעור המשיבים הנתונים בעוני בחלוקה לבגירים וילדים - שהוא אומדן לשיעור האמיתי באוכלוסייה.

השוואה של תחולת העוני: 2015[1]-2016

על מנת להשוות בין נתוני 2016 לנתוני השנה הקודמת, החלנו על המדגם של 2015 את השינויים המתודולוגיים של 2016, ועדכנו את החישובים על פי נתונים עדכניים יותר אודות השכר החציוני במשק והדמוגרפיה הישראלית[2].

	תחולת העוני הכוללת לנפשות	תחולת העוני של בגירים	תחולת העוני של ילדים
2016	29.05% 2.436 מיליון	25.75% 1.412 מיליון	35.4% 1.024 מיליון
2015	30.05% 2.521 מיליון	27.05% 1.481 מיליון	35.9% 1.040 מיליון

עפ"י המתודולוגיה המעודכנת של 2016

1. במדד המוצג כאן נדגמו אך ורק משיבים שהינם מעל גיל 18, ועל כן הנתונים המוצגים לעיל התייחסו לתחולת העוני של בגירים. על מנת לחשב את תחולת העוני הכוללת לנפשות, יש להוסיף לכך את שיעורי העוני בקרב ילדים. כדי לבצע את החישוב הנוסף נקטנו בשיטה הבאה: משק הבית של משיב יוגדר כ"עני", ועל כן הילדים בו הם עניים, אם המשיב הוא עני ואם העוני שלו נובע ממחסור בממדים המשפיעים על משק הבית במכלול (יוקר המחיה, ביטחון תזונתי ודיור).
2. בהתבסס על נתוני הלמ"ס העדכניים ביותר (לוח 2.3, ממוצע שנת 2015) בהם יש חלוקה לפי גיל (ילדים 0-18, בגירים 19-+95).

תחולת העוני של בגירים: עומק העוני

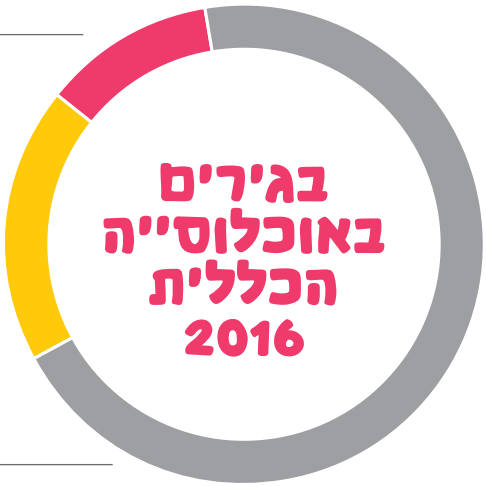

11.6%
עוני חמור

14.15%
עוני

74.25%
היעדר עוני

סה"כ נמצאים בעוני 25.75%

לא נתגלו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין שיעורי העוני של 2015 לאלו של 2016

גם במדד שפורסם בשנת 2015, לא נמצאו הבדלים משמעותיים ביחס לשנה הקודמת

במילים אחרות: המגמה המצטיירת מניתוח נתוני המדד הרב ממדי לאורך 3 שנים היא של יציבות. בעיית העוני, כשמודדים אותה בשיטה רב ממדית, הינה רחבה, חמורה ועמוקה יותר בהשוואה למדידה עפ"י מדד ההכנסה בלבד, נשארת יציבה לאורך 3 השנים האחרונות.

שיעורי המחסור בחמשת הממדים

דיור

ניקוד הדיור לוקח בחשבון ארבעה אינדיקטורים עיקריים:

1. מצב בסיסי: האם יש לאדם קורת גג קבועה?
2. צפיפות: מספר הנפשות הממוצע לחדר בבית.
3. איכות: קיומם של ליקויים חמורים בבית שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות.
4. פגיעות: המידה בה אדם נמצא בסיכון לאבד את מקום מגוריו מסיבות כלכליות.

שיעור הבגירים הנמצאים בכל אחת מרמות המחסור במדד הדיור

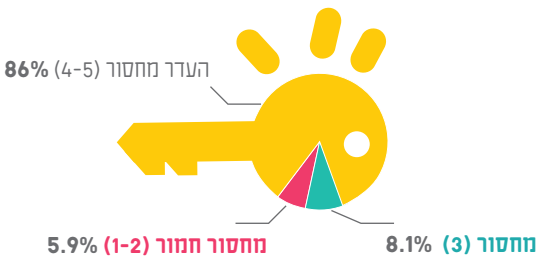

סה"כ במחסור
בממד הדיור 14%

השכלה

ממד ההשכלה נסמך על שני אינדיקטורים:

1. השכלה פורמאלית
2. היכולת לרכוש השכלה גבוהה יותר.

שיעור הבגירים הנמצאים בכל אחת מרמות המחסור במדד ההשכלה

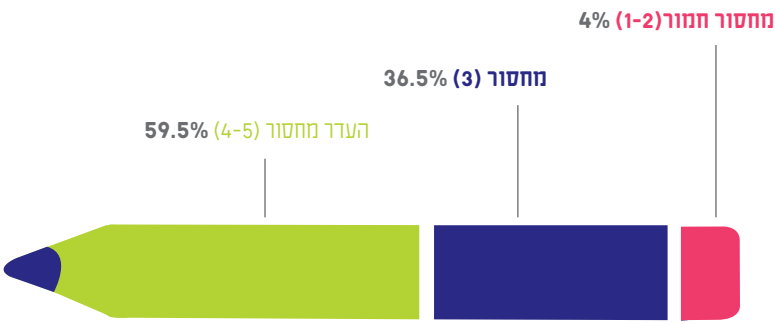

סה"כ במחסור בממד ההשכלה 40.5%

בריאות

ממד הבריאות נסמך על שני מרכיבים עיקריים:

1. סוג הביטוח שאדם יכול לרכוש.
2. היכולת הכלכלית לשלם עבור כל הטיפולים והשירותים הבריאותיים הנחוצים לו.

שיעור הבגירים הנמצאים בכל אחת מרמות המחסור במדד הבריאות

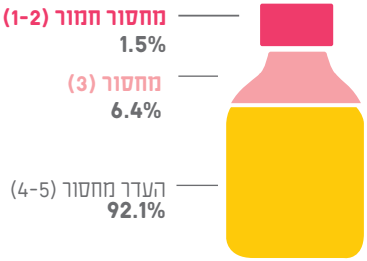

סך הכל במחסור
במדד הבריאות 7.9%

ביטחון תזונתי

שיעורי המחסור בממד זה נקבעו על פי שאלון מתוקף היטב שפותח על ידי משרד החקלאות האמריקאי ואומץ על ידי המוסד לביטוח לאומי בישראל. השאלון בוחן את מידת הביטחון התזונתי של המשיבים באמצעות 10 שאלות הבודקות נגישות לכמות ואיכות נאותה של מזון.

השאלון מעניק לכל משיב ניקוד הנע בין 0 (ביטחון תזונתי מלא) ל-10 (אי ביטחון תזונתי ברמה החמורה ביותר). ניקוד זה מתחלק ל-4 טווחים המציינים 4 קטגוריות של ביטחון תזונתי: ביטחון תזונתי (0-2), אי ביטחון תזונתי ללא רעב (3-5), אי ביטחון תזונתי עם רעב מתון (6-8) ואי ביטחון תזונתי עם רעב (9-10).

תרגמנו את הקטגוריות של השאלון למונחים של המדד הרב ממדי באופן הבא: ביטחון תזונתי=העדר מחסור, אי ביטחון תזונתי ללא רעב=מחסור קל, אי ביטחון תזונתי עם רעב מתון=מחסור, אי ביטחון תזונתי עם רעב=מחסור חמור.

שיעור הבגירים הנמצאים בכל אחת מרמות המחסור בביטחון תזונתי

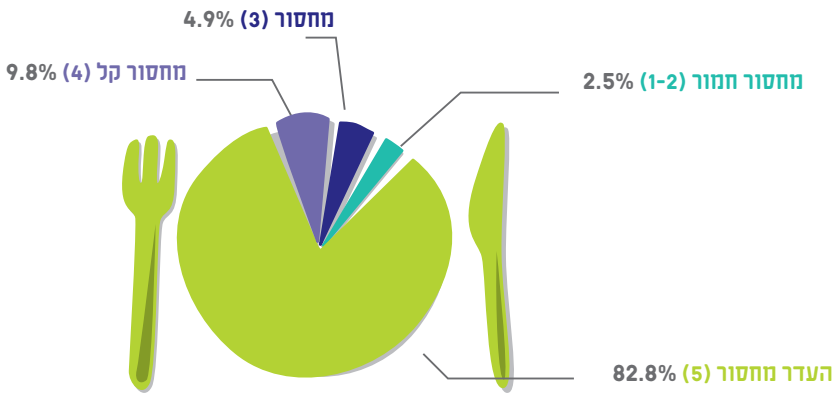

סה"כ במחסור בממד הביטחון התזונתי (לרבות מחסור קל) 17.2%

יוקר המחיה

על מנת לאמוד מחסור בממד זה התייחסנו לשישה אינדיקטורים:

1. הכנסה פנויה למשק בית.
2. היכולת הכלכלית להשתמש במערכות חימום וקירור.
3. פיגורים בתשלומי חשבונות.
4. פיגורים בתשלומי חובות.
5. ניתוק חשמל/מים בגלל אי עמידה בתשלומים.
6. עיקולים ופעולות משפטיות עקב חובות.

שיעור הבגירים הנמצאים בכל אחת מרמות המחסור במדד יוקר המחיה

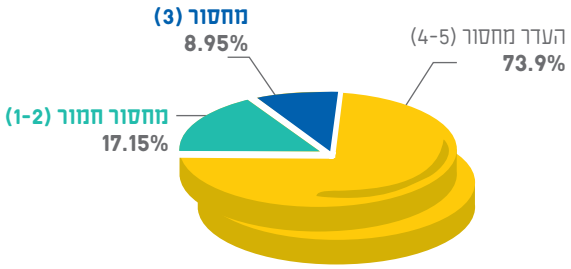

סה"כ במחסור בממד יוקר המחיה 26.1%

מבט מקרוב: עוני בקרב משפחות חד הוריות

בפרסומים קודמים של המדד הצגנו ממצאים ביחס לאוכלוסייה הכללית. השנה לראשונה, אנחנו מוסיפים למדד העוני הרב ממדי זרקור על קבוצת אוכלוסייה ספציפית - משפחות חד הוריות מהמגזר היהודי.

בישראל חיות כיום כ-140,000 משפחות חד הוריות (שהן 12% מכלל המשפחות עם הילדים). רובן המכריע (97%) הינן משפחות שבראשן עומדת אישה, 92% מתוכן יהודיות. בין השנים 1995 ל-2013 מספר המשפחות החד הוריות בישראל הוכפל, עקב עלייה בשיעור הגירושין ושינויים בנורמות חברתיות[3].

שיעור העוני בקרב משפחות חד הוריות גבוה משמעותית ביחס לאוכלוסייה הכללית (25.1% לעומת 18.8%)[4], וזאת למרות ששיעורי התעסוקה בקרב אוכלוסייה זאת גבוהים מאוד ביחס לאמהות בזוגיות (80% לעומת 61%, נכון לשנת 2011)[5]. יש לכך, ככל הנראה, מספר סיבות: ראשית, במשפחות חד הוריות יש רק מפרנס אחד. שנית, מכיוון שברוב המוחלט של המשפחות החד הוריות ההורה היא אישה, ונשים משתכרות פחות מגברים, ההכנסה מעבודה היא נמוכה ביחס לשכר במשק[6]. שלישית, אמהות חד הוריות נתונות לעיתים קרובות במלכודות עוני המהוות חסם לשיפור מצבן הכלכלי, לדוגמא: יכולת מוגבלת באופן יחסי להגדיל הכנסה דרך עבודה עקב דרישות הזמן של טיפול בילדים.

יחד עם זאת, בעוד ששיעורי העוני עלו בשנה האחרונה, בין 2012 ל-2015 נרשמה מגמת ירידה מתונה בתחולת העוני בקרב משפחות חד הוריות מ-29% ל-25.1%. ירידה זו מוסברת, ככל הנראה, בעיקר על ידי השיפור במענק העבודה בשנים אלו, ולא על ידי עלייה בהכנסות[7].

משפחות חד הוריות יהודיות הן, אם כן, קבוצה גדולה באוכלוסייה הסובלת משיעורי עוני גבוהים וממאפיינים וחסמים ייחודיים המרכיבים ומשמרים את העוני שלהן. מטרת פרק זה היא להאיר זרקור על משמעות העוני של המשפחות החד הוריות היהודיות בישראל דרך ניתוח של רמות המחסור שלהן בממדים השונים המרכיבים את המדד הרב ממדי.

3. טולידנו ווסרשטיין, משפחות חד הוריות 1993-2013, המוסד לביטוח לאומי, 2014
4. ממדי העוני והפערים החברתיים, המוסד לביטוח לאומי, 2015
5. טולידנו ווסרשטיין, משפחות חד הוריות 1993-2013, המוסד לביטוח לאומי, 2014
6. שם
7. ממדי העוני והפערים החברתיים, המוסד לביטוח לאומי, 2015

אמהות חד הוריות ביחס לאוכלוסייה הכללית

שיעור העוני

ראשית, התמונה הגדולה: האם אמהות חד הוריות עניות יותר ביחס לאוכלוסייה הכללית גם על פי המדד הרב ממדי?

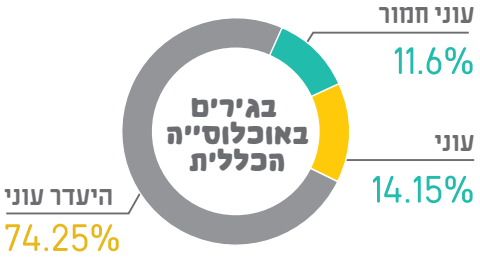

סה"כ בג'רים באוכלוסי"ה הכללית בעוני: 25.75%

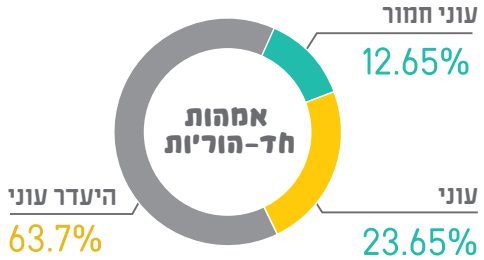

סה"כ חד הוריות בעוני 36.25%

התשובה היא חד משמעית:
כן, שיעורי העוני של אמהות חד הוריות עומדים על 36.25%, בהשוואה ל- 25.75% באוכלוסי"ה הכללית.

שיעורי המחסור בממד יוקר המחיה של אמהות חד הוריות בהשוואה לאוכלוסייה הכללית

רמות המחסור של האמהות החד הוריות דומות לאלו של האוכלוסייה הכללית בכל הממדים מלבד אחד: יוקר המחיה.

בממד זה נתגלו ההבדלים הבאים:

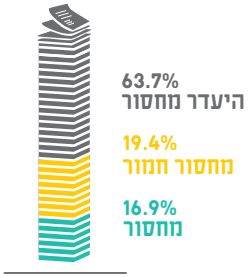

אמהות חד-הוריות

בגירים באוכלוסייה הכללית

בקרב אמהות חד הוריות שיעורי המחסור בממד יוקר המחיה עומדים על 36.3%, בהשוואה ל- 26.1% באוכלוסייה הכללית.

דרך אחת לפרש את הנתונים, היא שההכנסה הנמוכה באופן יחסי היא זו שמסבירה את שיעורי העוני הרב ממדי הגבוהים בקרב אמהות חד הוריות.

כלומר, למרות השיפור במענק העבודה וזכאויות נוספות, ההכנסה הנמוכה במשקי בית בהם האישה היא מפרנסת יחידה גוררת שיעורי עוני גבוהים מאוד ביחס לאוכלוסייה הכללית.

אמהות חד הוריות עניות ביחס לכלל האוכלוסייה הענייה: האם וכיצד משמעות העוני שונה עבור אמהות חד הוריות?

ננסה לענות על שאלה זו דרך התבוננות בחמשת הממדים המרכיבים את המדד ונתייחס למידת המחסור של האוכלוסייה החיה בעוני בהשוואה למידות המחסור של האמהות החד הוריות החיות בעוני:

דיור

	מחסור חמור (ניקוד 1+2)	מחסור (ניקוד 3)	מחסור קל (ניקוד 4)	העדר מחסור (ניקוד 5)
בגירים באוכלוסייה הכללית החיים בעוני 2016	22.5%	23.4%	29.7%	24.4%
אמהות חד הוריות החיות בעוני 2016	6.5%	24.2%	56.5%	12.8%

אמהות חד הוריות הנתונות בעוני סובלות פחות באופן משמעותי ממחסור חמור בתחום הדיור ביחס לכלל הנתונים בעוני.

הן סובלות ממחסור במידה דומה לזו של כלל הנתונים בעוני וממחסור קל באופן גבוה משמעותית מכלל הנתונים בעוני.

ההבדלים, אם כן, הם בקצוות: הרבה פחות מחסור חמור, הרבה יותר מחסור קל

האחוז הנמוך של אמהות חד הוריות, שנמצאות במחסור חמור במדד הדיור, יכול להיות מוסבר על ידי הטבות בתחום הדיור להן הן זכאיות. במידה והן ממצות כושר השתכרות ועונות על יתר הקריטריונים, הן זכאיות לדיור ציבורי, לסיוע ממשלתי בשכר הדירה וסיוע מהמדינה ברכישת דירה.

אמהות חד הוריות נזקקות זכאיות גם להנחה בארנונה בערים מסוימות והנחה בחשבון החשמל.

השכלה

	מחסור חמור (ניקוד 1+2)	מחסור (ניקוד 3)	מחסור קל (ניקוד 4)	העדר מחסור (ניקוד 5)
בגירים באוכלוסייה הכללית החיים בעוני 2016	14.3%	58.9%	5.4%	21.4%
אמהות חד הוריות החיות בעוני 2016	1.6%	61.3%	12.9%	24.2%

כמו בתחום הדיור, האמהות החד הוריות העניות סובלות ממחסור באופן דומה לכלל הנתונים בעוני.

ההבדלים הם שוב בקצוות: הרבה פחות מחסור חמור, הרבה יותר מחסור קל

לאמהות חד הוריות מספר זכאויות מיוחדות המקלות על רכישת השכלה פורמאלית. הן זכאיות למימון מעונות יום לילדים עד גיל 4, לקדימות למעונות של ויצ"ו ונעמ"ת, מימון צהרונים והשתתפות בקייטנות. בנוסף, אמהות חד הוריות זכאיות להשתתף בתכנית להשלמת השכלה למי שטרם השלימה את לימודיה היסודיים או התיכונים ולקורסים להכשרה מקצועית.

לעומת זאת, חסם משמעותי ניצב מול אמהות חד הוריות במידה והן מחליטות ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה. בתקופת לימודיהן, ההטבות מצטמצמות והקריטריונים לקבלתן הופכים לנוקשים יותר. לדוגמא, הן זכאיות לקצבת הבטחת הכנסה רק במידה וקיבלו קצבה זו ב-16 מתוך 20 החודשים שקדמו ללימודיהן. כלומר, אם הן עבדו במשרה מלאה לפני לימודיהן, הן כלל אינן זכאיות לקצבה זו.

בריאות

	מחסור חמור (ניקוד 1+2)	מחסור (ניקוד 3)	מחסור קל (ניקוד 4)	העדר מחסור (ניקוד 5)
בגירים באוכלוסייה הכללית החיים בעוני 2016	4.5%	17.1%	47.7%	30.7%
אמהות חד הוריות החיות בעוני 2016	1.6%	22.6%	37.1%	38.7%

בתחום הבריאות, נראה שמצבן של האמהות החד הוריות העניות טוב יותר ביחס לכלל העניים. ממצא זה אינו מפתיע לנוכח העובדה שנשים, באופן כללי, הינן בריאות יותר מגברים.

ביטחון תזונתי

	מחסור חמור (ניקוד 1+2)	מחסור (ניקוד 3)	מחסור קל (ניקוד 4)	העדר מחסור (ניקוד 5)
בגירים באוכלוסייה הכללית החיים בעוני 2016	8.9%	18.8%	20.5%	51.8%
אמהות חד הוריות החיות בעוני 2016	3.2%	35.5%	22.6%	38.7%

בתחום הביטחון התזונתי אנחנו רואים הבדלים משמעותיים בין אמהות חד הוריות עניות לכלל העניים.

אמהות חד הוריות סובלות ממחסור בממד הביטחון התזונתי (אי ביטחון תזונתי עם רעב מתון, במונחי מדד הביטוח הלאומי) באופן גבוה משמעותית מכלל העניים (בערך פי 2).

נתון זה יכול להיות מוסבר על ידי שיעורי המחסור הגבוהים יחסית במדד הכלכלי, ממד יוקר המחיה. ההכנסות הנמוכות באופן יחסי בקרב אמהות חד הוריות יכולות להסביר את היעדר המשאבים הכלכליים לרכוש כמות מספקת של מזון עבור משק הבית. ההוצאה על מזון נחשבת הוצאה גמישה, בניגוד להוצאות חיוניות קשיחות אחרות כגון דיור, ולכן משפחות נזקקות נאלצות לוותר, באופן כללי וגם לטובת הילדים, על מגוון או כמות המזון על מנת לממן הוצאות חיוניות אחרות.

יוקר המחיה

	מחסור חמור (ניקוד 1+2)	מחסור (ניקוד 3)	מחסור קל (ניקוד 4)	העדר מחסור (ניקוד 5)
בגירים באוכלוסייה הכללית החיים בעוני 2016	58.6%	27.9%	3.6%	9.9%
אמהות חד הוריות החיות בעוני 2016	45.2%	38.7%	6.5%	9.6%

בתחום יוקר המחיה – הממד הכלכלי במדד – אופי המחסור של האמהות החד הוריות שונה מזה של כלל האוכלוסייה הענייה.

אמהות חד הוריות סובלות פחות ממחסור חמור ויותר ממחסור ביחס לכלל העניים.

שיעורי התעסוקה של אמהות חד הוריות הינם גבוהים בהרבה בהשוואה לאמהות בזוגיות (80% ו-61% בהתאמה), אך למרות זאת, אנו רואים פערים משמעותיים במדד הכלכלי- יוקר המחיה, בין האמהות החד הוריות החיות בעוני לעניים באוכלוסייה הכללית.

למרות שיעורי התעסוקה הגבוהים בקרב אמהות חד הוריות, הכנסתן של נשים באופן כללי בישראל נמוכה בהרבה בהשוואה לגברים. על פי הלמ"ס (2016), הפער בהכנסה החודשית בין המינים בשנת 2014 עמד על 33.1%, כאשר השכר הממוצע של אישה שכירה עמד על 7,439 ₪ לחודש בהשוואה ל-11,114 ₪ לגבר.

בנוסף, ברגע ששכרה של אם חד הורית עובר באלף ש"ח את שכר המינימום, היא מאבדת את זכאותה לקצבת מזונות מביטוח לאומי ביחד עם הטבות והנחות נלוות שעשויות להגיע לשווי של כ-5,000 ₪ בחודש. נקודת איפוס נמוכה זו, יוצרת תמריץ שלילי לנשים לממש את מלוא פוטנציאל ההשתכרות שלהן.

יחד עם זאת, ניתן לראות כי אמהות חד הוריות החיות בעוני נמצאות פחות במחסור חמור בהשוואה לעניים באוכלוסייה הכללית. ניתן להסביר זאת באמצעות הטבות, מס הכנסה שלילי והקלות מס הניתנות לקבוצת אוכלוסייה זו. אלו ממתנים את עומק המחסור הכלכלי, אך אינם מצליחים לחלץ את האמהות החד הוריות ממחסור בממד זה.

שורות תחתונות: פרופיל האם החד הורית הענייה ביחס לפרופיל כלל העניים

- באופן כללי, המחסור המרכיב את העוני של האמהות החד הוריות נוטה להיות פחות קיצוני ביחס לזה המרכיב את העוני באוכלוסייה הכללית. הן נוטות לסבול פחות ממצבי מחסור חמורים ויותר ממצבי מחסור ומחסור קל.
- שיעורי העוני של אמהות חד הוריות עמודים על 36.25%, בהשוואה ל-25.75% באוכלוסייה הכללית
- יוצאי הדופן הם ממד הבריאות, ממד הביטחון התזונתי וממד יוקר המחיה:
  - בתחום הבריאות, מצבן של האמהות החד הוריות העניות טוב יותר ביחס לשאר האוכלוסייה הנתונה בעוני.
  - בתחום הביטחון התזונתי ובממד יוקר המחיה, מצבן גרוע משמעותית.
- הנתונים מצביעים על כך שההסבר לעוני רב ממדי גבוה בקרב אמהות חד הוריות נעוץ במדד יוקר המחיה ובהכנסה נמוכה, אשר אינה מקבלת השלמה מספקת על ידי הקצבאות הממשלתיות, ולא במחסור בממדים אחרים כגון: השכלה, דיור או בריאות. **יתרה מכך, בממדים שאינם קשורים ישירות להכנסה חודשית, מצבן של האמהות החד הוריות טוב יותר ביחס לשאר האוכלוסייה הענייה. מכיוון ששיעורי התעסוקה של האמהות החד הוריות הם גבוהים, ניתן להעריך כי בעיית ההכנסה קשורה בעיקר לגובה השכר והיקף המשרה.**
- ניתן לשער, אם כן, שאם אמהות חד הוריות נתונות במלכודת עוני המקשה על החילוץ ממנו, זוהי מלכודת עוני מבוססת הכנסה בעיקרה, ועל כן היא בת פתרון דרך העלאת קצבאות, שינוי מדיניות הקצבאות באופן שיפתור את בעיית התמריץ השלילי, להעלות הכנסה מעבודה, לרכוש השכלה גבוהה, או התערבויות המאפשרות השתכרות גבוהה יותר מעבודה.

קו העוני הכספי: עמדת הציבור

קו העוני הרשמי בישראל נקבע על פי חצי מחציון ההכנסה הפנויה לנפש תקנית ועומד כיום על 2,461 ₪ לנפש תקנית (קו העוני ליחיד, המהווה 1.25 נפשות תקניות, הינו 3,077 ש"ח). אך מדוע לחשוב שדווקא מספר זה, חצי מהחציון, הוא קו העוני הכספי הנכון? שהוא הסכום הנדרש לקיום מינימלי נאות? מכיוון שהגדרת "חצי מהחציון" היא שרירותית במהותה, קשה מאוד לתת תשובה מושכלת לשאלה זו.

על כן, במסגרת שאלון המדד השנה, פנינו לציבור הרחב על מנת לברר מהו לדעתם הסכום המינימלי הנדרש לקיום בכבוד.

"מהי ההכנסה המינימלית הנדרשת למשפחה בגודל שלך, על מנת לחיות בתנאים המספקים לכל הפחות את הצרכים הקיומים הבסיסיים ביותר (כגון: מזון, ביגוד, קורת גג ובריאות)?"

מאחר שלכל נשאל מספר נפשות שונה במשק הבית, הומרו התשובות לנתון המשקף "הכנסה נטו לנפש תקנית", בדומה לאופן שבו מחשב הביטוח הלאומי את קו העוני לנפשות ובהתאמה גם למשק בית.

אלו שנמצאו כעניים (עוני חמור+עוני) העריכו בממוצע כי ההכנסה המינימלית הנדרשת לנפש תקנית הינה 2,900 ₪ בהשוואה לנתון הרשמי העומד על 2,461 ₪ ואלו שהוגדרו כלא עניים העריכו בממוצע כי ההכנסה הנדרשת היא כ-4,460 ₪ (לנפש תקנית).

התגלו הבדלים מובהקים בתשובות בין אלו שהוגדרו כעניים (עוני חמור+עוני) לעומת אלו שנמצא כלא עניים (ההבדל עמד על כ-1660 ₪ לנפש תקנית).

לשם המחשה, אלו שהוגדרו עניים סבורים כי משפחה בת 5 נפשות (הכוללת 3.75 נפשות תקניות), צריכה מינימום הכנסה של כ-10,875 ₪. הפרש של 1,645 ₪ בהכנסה למשפחה לעומת הגדרת קו העוני על פי הביטוח הלאומי ב-2014 עבור משפחה באותו הגודל (9,230 ₪). אלו שהוגדרו כלא עניים העריכו כי משפחה דומה צריכה מינימום הכנסה של כ-17,100 ₪ - הפרש של 7,870 ₪ מקו העוני הרשמי.

אם נשווה את ההכנסה הממוצעת למשפחה בת 5 נפשות בפועל בקרב משיבים שנתגלו כנתונים בעוני חמור, עוני והעדר עוני, להכנסה מינימלית שהמשיבים הללו סבורים שנדרשת לקיום בסיסי יתגלו הממצאים הבאים:

מצב המחסור של המשיבים	הכנסה מינימלית נדרשת לקיום על פי דיווחי המשיבים	הכנסה ממוצעת למשפחה בת 5 נפשות בפועל (מדד העוני הרב ממדי)
עוני חמור	10,794 ש"ח	9,150 ש"ח
עוני	11,895 ש"ח	9,612 ש"ח
היעדר עוני	17,100 ש"ח	23,890 ש"ח

מידת העוני משפיעה באופן חזק על תפיסתו של אדם את המינימום הכספי הנדרש לקיום בכבוד. ככל שאדם עני יותר, כך יותר סביר כי הוא יחשוב שנדרש לו סכום נמוך יותר על מנת לשרוד. כל הציבור, בכל רמות ההכנסה, מותח "קו עוני" גבוה הרבה יותר מזה שמגדירה המדינה.

מתודולוגיה והערות לגבי איסוף וניתוח הנתונים

מבנה המדד

מדד העוני הרב ממדי נשען על שני מרכיבים מרכזיים:

1. מדידת שיעורי המחסור **בכל אחד מחמשת הממדים הנבחרים**- עבור כל אחד מהממדים, המדד מעניק לכל משיב ניקוד המייצג את מידת המחסור שלו ביחס לאותו ממד. **ניקוד המחסור נע על סקלה של 1-5 בהתאם לסיווג הבא:**
1 = מחסור חמור מאד, 2 = מחסור חמור,
3 = מחסור, 4 = מחסור קל, 5 = העדר מחסור.

2. **מדידת שיעורי העוני על בסיס אינטגרציה של נתוני כל הממדים**- המדד מעניק לכל משיב ניקוד משולב הקובע האם הוא נמצא במצב של **עוני חמור, עוני או העדר עוני**. אמידת שיעור העוני באוכלוסייה מתבססת על חישוב אחוז המשיבים הנמצאים בכל אחת משלוש הקטגוריות הללו.

אודות חמשת מהממדים

בחירת אינדיקטורים

רמת המחסור בכל ממד נקבעת על ידי אינדיקטורים המשלבים שלושה היבטים עיקריים: מצבו הנוכחי של הפרט בהקשר של הממד, יכולתו לשפר את מצבו ומידת הפגיעות שלו. כך למשל, שני פרטים הנמצאים במצב דומה, אך נבדלים ברמת הפגיעות או ביכולתם לשפר את מצבם, ידורגו באופן שונה. האינדיקטורים הספציפיים נבחרו על בסיס התייעצויות עם מומחים ומדדים קיימים למדידת מחסור במדינות ה-OECD, שהותאמו לתנאים המיוחדים בחברה הישראלית.

אופן הניקוד

רמת המחסור בכל ממד מחושבת על בסיס נוסחה המשקללת את כל האינדיקטורים לכדי ניקוד מחסור הנע על סקלה של 1-5 כמפורט לעיל. הנוסחה נבחנה על בסיס הניקוד שהיא מעניקה לקשת המצבים האפשרית העשויה להתקבל בכל ממד כתוצאה מהשילובים האפשריים השונים בין האינדיקטורים. אמת המידה לתקפות הנוסחה הייתה ההלימה ביו הניקוד שהיא מעניקה לכל מצב אפשרי לאופן בו מצב זה היה מוגדר על פי הנורמות המקובלות בחברה הישראלית. את מידת ההלימה לנורמות אלו בדקנו באמצעות מחקר שאלונים אמפירי בקרב חברי סגל במוסדות אקדמיים בישראל בשנת 2015.

משמעות הניקוד

ניקוד של מחסור חמור מאוד (1) ניתן למקרים הקיצוניים ביותר של מחסור אבסולוטי שנמצאו במדגם. במחסור אבסולוטי, הכוונה היא להעדר הנגישות לצרכים האנושיים הבסיסיים ביותר הקשורים לממד הרלבנטי. ניקוד של מחסור חמור (2) מתאר מצב בו אדם נמצא במחסור אבסולוטי ביחס לממד הרלבנטי. ניקוד של מחסור (3) מתאר מצב בו למרות שיש לאדם נגישות לצרכים הבסיסיים ביותר הקשורים לממד הרלבנטי, הוא נמצא במחסור משמעותי ביחס לאמות המידה הנורמטיביות לקיום בכבוד המקובלות בחברה הישראלית. ניקוד של מחסור קל (4) מתאר מצב בו אדם נמצא במחסור קל ביחס לאמות המידה הנורמטיביות לקיום בכבוד המקובלות בחברה הישראלית. ניקוד של העדר מחסור (5) ניתן במצב בו לא נתגלו אינדיקטורים למחסור ביחס לאמות המידה הנורמטיביות לקיום בכבוד המקובלות בחברה הישראלית.

לשם פשטות הצגת הנתונים, איחדנו את מחסור חמור מאד ומחסור חמור, שתי הקטגוריות המבטאות מצב של מחסור אבסולוטי, תחת הכותרת מחסור חמור, ואת מחסור קל והעדר מחסור תחת הכותרת העדר מחסור. בהתאם, התוצאות הוצגו בסולם של שלוש קטגוריות כלליות יותר:

1. **מחסור חמור:** מצב של מחסור אבסולוטי בממד.
2. **מחסור:** מצב של מחסור יחסי משמעותי בממד.
3. **העדר מחסור:** מצב של העדר מחסור יחסי או אבסולוטי משמעותי בממד.

דיור

ניקוד הדיור לוקח בחשבון ארבעה אינדיקטורים עיקריים:

1. **מצב בסיסי:** האם יש לאדם קורת גג קבועה?
2. **צפיפות:** מספר הנפשות הממוצע לחדר בבית.
3. **איכות:** קיומם של ליקויים חמורים בבית שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות.
4. **פגיעות:** המידה בה אדם נמצא בסיכון לאבד את מקום מגוריו מסיבות כלכליות.

אומדן מידת המחסור בממד הדיור מתבצע באופן שונה עבור בעלי ומחוסרי קורת גג קבועה. הנחת היסוד שלנו היא שכל מי שמחוסר קורת גג קבועה נתון במחסור כלשהו בתחום. בעל קורת גג קבועה, מאידך, יחשב כנתון במחסור אך ורק במידה ותנאי המחיה שלו נמוכים משמעותית מהנורמות המקובלות לדיור נאות בחברה הישראלית. עבור מחוסרי קורת גג קבועה, המדד מעניק ניקוד של 1 (מחסור חמור מאוד), 2 (מחסור חמור) או 3 (מחסור) על פי השכיחות בה הם נאלצו לישון ברחוב או בבית מחסה.

עבור בעלי קורת גג קבועה, נוסחת החישוב פועלת באופן הבא: כל משיב מתחיל עם ניקוד בסיס של 5 (העדר מחסור) ובשלב הבא המדד מוריד נקודות מניקוד הבסיס עבור מקרים קיצוניים של צפיפות, איכות דיור ירודה ופגיעות.

הטבלה הבאה מציגה את הניקוד לכל שילוב של רכיבי הממד על פי נוסחת החישוב.

בעלי דיור קבוע

	יש ליקויים בבית		אין ליקויים בבית	
	יש פגיעות	העדר פגיעות	יש פגיעות	העדר פגיעות
צפיפות של עד 2 (כולל) נפשות בחדר	מחסור (3)	מחסור קל (4)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
עד ל-3 נפשות (כולל) בחדר	מחסור חמור (2)	מחסור (3)	מחסור (3)	מחסור קל (4)
יותר מ-3 נפשות בחדר	מחסור חמור מאוד (1)	מחסור חמור (2)	מחסור חמור (2)	מחסור (3)

מחוסרי דיור קבוע

	אף פעם	לעיתים	לעיתים קרובות
תדירות לינה ברחוב או בבית מחסה	מחסור (3)	מחסור חמור (2)	מחסור חמור מאד (1)

ליקויים: דיווח על קיומם של ליקויים חמורים אשר לא תוקנו לאורך זמן מסיבות כלכליות
פגיעות: דיווח המעיד על סיכון גבוה לאבד את מקום המגורים מסיבות כלכליות

השכלה

ממד ההשכלה נסמך על שני אינדיקטורים:

1. רמת השכלה פורמאלית.
2. מידת היכולת לרכוש השכלה גבוהה יותר.

על מנת לחשב את ניקוד ההשכלה של כל פרט, ראשית נקבע ניקוד בסיס על פי רמת השכלה פורמאלית, כמתואר במטריצה להלן. בשלב השני, אמדנו, על בסיס דיווח עצמי, את המידה בה גורמים חיצוניים מנעו או מונעים רכישת רמת השכלה גבוהה יותר. לכל מי שיש (או שהייתה) לו היכולת לרכוש השכלה גבוהה יותר הוענקו נקודות נוספות.

הטבלה הבאה מציגה את הניקוד לכל שילוב של רכיבי הממד על פי נוסחת החישוב.

רמת השכלה פורמאלית	העדר יכולת לשיפור	יכולת לשיפור
פחות מ-12 שנות לימוד	מחסור חמור (2)	מחסור (3)
תיכונית מלאה (12 שנות לימוד) ללא תעודת בגרות	מחסור (3)	מחסור (3)
תיכונית מלאה (12 שנות לימוד) עם תעודת בגרות	מחסור (3)	העדר מחסור (5)
השכלה על-תיכונית לא אקדמית ללא תעודת בגרות	מחסור (3)	מחסור קל (4)
השכלה על-תיכונית לא אקדמית עם תעודת בגרות	מחסור (3)	העדר מחסור (5)
תואר ראשון	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
תואר שני ומעלה	העדר מחסור (5)	העדר מחסור (5)

יכולת לשיפור: דיווח המעיד על יכולת לרכוש רמת השכלה גבוהה יותר.
העדר יכולת לשיפור: דיווח המעיד על גורמים חיצוניים המונעים (או שמנעו) במידה רבה רכישת השכלה גבוהה יותר.

בריאות

ממד הבריאות נסמך על שני מרכיבים עיקריים:

1. סוג הביטוח שאדם יכול לרכוש.
2. היכולת הכלכלית לשלם עבור כל הטיפולים והשירותים הבריאותיים הנחוצים לו.

אדם יקבל ניקוד המעיד על מחסור (2 או 3) בממד זה אך ורק בתנאי שהוא נאלץ לוותר על רכישת תרופות או שירותים בריאותיים חיוניים מסיבות כלכליות. עומק המחסור נקבע על ידי השכיחות בה הוא נאלץ לויתורים אלו, ועל סוג הביטוח הרפואי אותו הוא יכול לרכוש.

הטבלה הבאה מציגה את הניקוד לכל שילוב של רכיבי הממד על פי נוסחת החישוב.

			יכולת לשיפור			העדר יכולת לשיפור
סוג ביטוח רפואי	ויתור קבוע	ויתור לעיתים	אין ויתור	ויתור קבוע	ויתור לעיתים	אין ויתור
קופ"ח בסיסי	מחסור חמור (2)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
קופ"ח משלים	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)
קופ"ח מקיף (או בעל ביטוח פרטי)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)	מחסור (3)	מחסור קל (4)	העדר מחסור (5)

מידת הויתור: נקבעת לפי מידת השכיחות המדווחת על ויתור מטעמים כלכליים על רכישת תרופות או טיפולים נחוצים.
יכולת לשיפור: דיווח המעיד על יכולת לרכוש ביטוח רפואי מקיף יותר.
העדר יכולת לשיפור: דיווח המעיד על אי יכולת לרכוש ביטוח רפואי מקיף יותר.

ביטחון תזונתי

שיעורי המחסור בממד זה נקבעו על פי שאלון שפותח על ידי משרד החקלאות האמריקאי ואומץ על ידי המוסד לביטוח לאומי בישראל. השאלון בוחן את מידת הביטחון התזונתי של המשיבים באמצעות 10 שאלות הבודקות נגישות לכמות ואיכות נאותה של מזון. השאלון מעניק לכל משיב ניקוד הנע בין 0 (ביטחון תזונתי מלא) ל-10 (אי-ביטחון תזונתי ברמה החמורה ביותר).

ניקוד זה מתחלק ל-4 טווחים המציינים 4 קטגוריות של ביטחון תזונתי: ביטחון תזונתי (0-2), אי ביטחון תזונתי ללא רעב (3-5), אי ביטחון תזונתי עם רעב מתון (6-8) ואי ביטחון תזונתי עם רעב (9-10). תרגמנו את הקטגוריות של השאלון למונחים של המדד הרב ממדי באופן הבא: **ביטחון תזונתי**=העדר מחסור, **אי ביטחון תזונתי ללא רעב**=מחסור קל, **אי ביטחון תזונתי עם רעב מתון**=מחסור, **אי ביטחון תזונתי עם רעב**=מחסור חמור.

יוקר המחיה

אמידת המחסור בממד זה מתבססת על שישה אינדיקטורים:

1. הכנסה פנויה למשק בית.
2. היכולת הכלכלית להשתמש במערכות חימום וקירור.
3. פיגורים בתשלומי חשבונות.
4. פיגורים בתשלומי חובות.
5. ניתוק חשמל/מים בגלל אי עמידה בתשלומים.
6. עיקולים ופעולות משפטיות עקב חובות.

המשקל הגדול ביותר ניתן לאינדיקטור הראשון – הכנסה פנויה למשק בית – הקובע את הניקוד הבסיס בממד. ניקוד זה מתבסס על הגדרות שונות של מצבי עוני וסיכון לעוני של הביטוח הלאומי ומדינות האיחוד האירופי. ניקוד בסיס המציין מצב של מחסור (או פחות מכך), ניתן אך ורק למשיבים שהעידו כי הכנסת משק הבית שלהם נמוכה מקו העוני הרשמי של מדינת ישראל (חצי מחציון ההכנסה נטו לנפש תקנית במשק בית).

חמשת האינדיקטורים הנוספים נועדו ללכוד מצבים של מחסור כלכלי חמור אשר לאו דווקא מקבלים ביטוי בשיטת המדידה הרשמית. במקרים בהם נתגלו אינדיקציות מרובות למחסור, הורד ניקוד על פי המשקל שניתן לאינדיקטורים השונים (בהתאם לסקר התיקוף שהוזכר מעלה). הורדת ניקוד אפשרית רק עד לניקוד מינימלי של 3, וזאת רק במקרים בהם ההכנסה המדווחת אינה עולה על 150% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.

קביעת ניקוד בסיס

1. פחות מ-30% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
2. בין 30% ל-40% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
3. בין 40% ל-50% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
4. בין 50% ל-60% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.
5. מעל 60% מההכנסה החציונית לנפש תקנית.

אינדיקטורים לצבירת ניקוד שלילי

אינדיקטורים המעידים באופן חזק על מחסור כספי על פי סקר התיקוף = 1 נקודה שלילית:

- הימנעות בתדירות גבוהה מאד מהפעלת מערכת לחימום/קירור הבית מטעמים כלכליים
- פיגור משמעותי בתשלומי חשבונות
- פיגור משמעותי בתשלומי חובות

אינדיקטורים המעידים באופן חזק מאוד על מחסור כספי על פי סקר התיקוף = 3 נקודות שליליות:

- ניתוק חשמל ו/או מים עקב אי יכולת תשלום
- חסימה/ עיקול חשבון בנק בגלל חובות/ תהליך הוצאה לפועל/ תביעות משפטיות בשל חובות/ תהליך פינוי מדירה בשל אי עמידה בתשלומים

צבירת 5 נקודות שליליות או יותר גוררת הורדת הניקוד ב-2 נקודות (עד לניקוד 3). צבירת 4 נקודות גוררת הורדת ניקוד ב-1 נקודה (עד לניקוד 3). כאמור, הורדת ניקוד הינה אפשרית רק לאלו שניקוד הבסיס שלהם הוא 4 או 5 ושההכנסה לנפש תקנית במשק הבית שלהם אינה עולה על 150% מההכנסה החציונית לנפש תקנית במשק.
הטבלה הבאה מציגה את אופן הניקוד בתחום על פי נוסחת החישוב.

נקודות שליליות

ניקוד בסיס	פחות מ-4	4	5 ומעלה
1	מחסור חמור מאד (1)	מחסור חמור מאד (1)	מחסור חמור מאד (1)
2	מחסור חמור (2)	מחסור חמור (2)	מחסור חמור (2)
3	מחסור (3)	מחסור (3)	מחסור (3)
4	מחסור קל (4)	מחסור (3)	מחסור (3)
5	העדר מחסור (5)	מחסור קל (4)	מחסור (3)

חישוב שיעור העוני

רציונל לניקוד כולל

באמור, המדד קובע את מידת העוני של כל משיב בהתאם לשלוש קטגוריות: **עוני חמור, עוני והעדר עוני**. חישוב מידת העוני של כל יחיד התבצעה על ידי שקלול **מספר הממדים בהם הוא נמצא במחסור ומספר הממדים בהם הוא נמצא במחסור חמור**.

בדומה לאופן הניקוד בכל ממד שדרש שיפוטים נורמטיביים לא טריוויאליים, כך גם לגבי האופן בו יש לבצע את האינטגרציה של חמשת הממדים לכדי ציון סופי. הקווים המנחים לאורם גיבשנו את נוסחת האינטגרציה הם:

1. כמות הממדים בהם אדם נמצא במחסור או במחסור חמור היא גורם מכריע בקביעת מידת העוני הכללית שלו.
2. עומק המחסור, ולא רק קיומו או העדרו, בכל אחד בחמשת הממדים, חיוני לקביעת עומק העוני.
3. יש לתת משקל גבוה יותר לממדים אשר לוכדים אך ורק מצבי מחסור קיצוניים מאוד.

בהתאם, כפי שיתואר בהמשך, ניתן משקל יתר לשני ממדים מתוך החמישה: **ביטחון תזונתי ויוקר המחיה**. הסיבה לכך היא, שעל פי מתודולוגיית המדידה בה השתמשנו, מחסור בממדים אלו לוכד רק מצבי מחסור קיצוניים במיוחד.

נוסחת השקלול מעניקה ניקוד כולל של **עוני** לכל מי שצבר **שלוש עד ארבע נקודות מחסור**, וניקוד כולל של **עוני חמור** לכל מי שצבר לפחות **חמש נקודות מחסור**.

נקודות מחסור

לכל משיב מוענקות "נקודות מחסור" לפיהן נקבעת מידת העוני שלו. נקודות המחסור נקבעות באופן הבא:

ציון בתחום

תחום	העדר מחסור	מחסור	מחסור חמור
דיור	0	1	2
השכלה	0	1	2
בריאות	0	1	2
ביטחון תזונתי	0	2	3
יוקר מחיה	0	2	3

כך למשל, כפי שניתן לראות בטבלה, משיב הנמצא במחסור בביטחון תזונתי או יוקר המחיה וכן גם בממד נוסף, יקבל ניקוד כולל של עוני. במידה והמשיב נמצא במחסור בביטחון תזונתי או יוקר המחיה וכן גם בשלושת הממדים האחרים הוא ימצא בעוני חמור. משיב המצוי במחסור חמור בביטחון תזונתי או יוקר מחיה יקבל לכל הפחות ניקוד כולל של **עוני**. במידה והוא ימצא במחסור ב-3 תחומים נוספים או במחסור חמור בתחום אחד לפחות, הוא יקבל ניקוד של **עוני חמור**.

אופן אמידת שיעור העוני לנפשות

איסוף המידע (ראו הרחבה בהמשך) נעשה אך ורק ממשיבים מעל גיל 18. מכאן שחישוב שיעור העוני על בסיס המידע שנאסף הינו אודות **בגירים**. על מנת לחשב את תחולת העוני הכוללת לנפשות, יש להוסיף את שיעורי העוני בקרב ילדים.

באופן אופטימלי, חישוב זה צריך להתבצע באמצעות מדגם המשלב גם ילדים ומתייחס לממדים המותאמים במיוחד לעוני של ילדים. לאור העובדה שאיסוף בקרב ילדים מתחת לגיל 18 לא בוצע, אנו מעריכים על בסיס המדגם הקיים את שיעור הילדים החיים במשקי בית עניים במובן הרב-ממדי, ועל בסיס כך את שיעור הילדים הנתונים בעוני בקרב האוכלוסייה.

לצורך כך, משק הבית של משיב יוגדר כ"עני" אם מתקיימים שלושה תנאים במקביל:

1. המשיב נמצא בעוני או בעוני חמור.
2. למשיב יש ילדים מתחת לגיל 18.
3. המשיב נמצא בעוני או בעוני חמור כי הוא נמצא במחסור או מחסור חמור בשניים מתוך שלושת הממדים המשפיעים על משק הבית כולו – יוקר המחיה, ביטחון תזונתי ודיור.

על בסיס תנאים אלו הגדרנו ילדים מתחת לגיל 18 כעניים. ספרנו את מספר הילדים שנמצאו בעוני ואת שיעורם מתוך מספר הילדים הכולל שמדגם (כל משיב ציין כמה ילדים מתחת לגיל 18 יש לו/ה).

חילקנו את האוכלוסייה בישראל לפי גילאים (0-18 ומעל 18) על בסיס נתוני הלמ"ס העדכניים ביותר. כך קיבלנו שתי קבוצות אוכלוסייה המרכיבות את סך הנפשות בישראל. לכל קבוצה חישבנו את מספר הנפשות הנמצאות בעוני לפי שיעור העניים באותה הקבוצה על בסיס המדגם.

המדגם

מדגם האוכלוסייה הכללית מעל גיל 18 (בגירים) כלל 500 משיבים. האיסוף התבצע באמצעות שילוב של סקר אינטרנטי עבור האוכלוסייה היהודית וסקר טלפוני עבור האוכלוסייה הערבית.

במדד יוקר המחיה ובהתאם בחישוב שיעור העוני הכולל, לא נכללו משיבים שלא ענו על שאלת ההכנסה הכוללת נטו למשק בית.

הערות לגבי אופן איסוף המידע

מדגם הבגירים באוכלוסייה הכללית התבצע באמצעות סקר טלפוני וסקר אינטרנטי. על כן, אנחנו מעריכים כי ייתכן וישנן הטיות דגימה שגרמו לספירת חסר של אנשים שאין להם גישה לאינטרנט, ועל כן ספירת חסר של שיעור העוני.

במדגם האוכלוסייה הכללית לא נכללו תושבי מזרח ירושלים הערבים שאינם מחזיקים בתעודת זהות ישראלית ואזרחי ישראל מהפזורה הבדואית בדרום. להערכתנו, המשמעות היא כי ישנה הערכת חסר של שיעורי המחסור והעוני בקרב החברה הערבית.

כאמור, לא נאסף מידע מבני 18 ומטה. אי לכך, כל תוצאות המדד מתייחסות באופן ישיר אך ורק לשיעורי מחסור ועוני בקרב בגירים. הערכת שיעורי העוני בקרב ילדים התבצעה באמצעות חישוב עקיף, כפי שהוסבר מעלה.

בבואנו להשוות את ממצאי המדד הרב-ממדי לממצאים המופיעים בדוחות העוני של הביטוח הלאומי, ובייחוד אלו המתייחסים לתחולת העוני, יש לקחת בחשבון כי הדו"ח של הביטוח הלאומי מתבסס על מדגם רחב, מפולח ומקיף בהרבה יותר לעומת אמצעי האיסוף שעמדו לרשותנו. להערכתנו, המגבלות היחסיות של מדד זה, הנובעות מהיקף הדגימה, באו לידי ביטוי בשני אופנים עיקריים: ראשית, מידת המובהקות נמוכה יותר ומרווח הטעות גדול יותר, בעיקר ביחס לתתי קבוצות בתוך המדגם (כמו, למשל, האוכלוסייה החרדית או הערבית). אי לכך, ניתן להציג רק תוצאות המתייחסות לאוכלוסייה הכללית מבלי לגזור מסקנות על ההבדלים בין תתי קבוצות בתוך האוכלוסייה. שנית, העוצמה הסטטיסטית של המדד נמוכה משמעותית מזו של דו"ח העוני של הביטוח הלאומי ולכן יש יסוד סביר להניח כי תוצאות המדד ישקפו ספירת חסר של מקרי המחסור והעוני אותם ביקשנו למדוד.

תיקונים ושקלולים במדגם 2016 ובמדגם 2015

איסוף נתונים במדגם קטן יחסית עבור מדד המורכב מאינדיקטורים שונים ומגוונים, יכול להוביל לכך שיתקבלו התפלגויות תשובות שונות במספר שאלות שאין סיבה מיוחדת לחשוד כי חל בהן שינוי משמועתי. זה עשוי לקרות גם במקרה – כפי שנעשה באיסוף של שנת 2015 ושל 2016 – ששומרים על מכסות דגימה זהות בחתכים של מין, הגדרה דתית, אזור גאוגרפי וגיל.

במדגם של 2016 נמצאו יותר בעלי השכלה גבוהה (תואר ראשון ומעלה), בשאלה אודות רמת ההשכלה הרשמית של המשיב, בהשוואה למדגם של 2015 ולנתונים רשמיים של הלמ"ס וארגון ה-OECD. זאת על אף שהמכסות הבסיסיות באמור, היו זהות בשתי השנים. על מנת להתמודד עם מצב זה שקללנו, בעת חישוב רמות המחסור בכל תחום ובחישוב שיעור העוני, את המשיבים בשנת 2016 על פי חלוקת ההשכלה בשנת 2015. כך, קיבלו בעלי השכלה גבוהה משקל נמוך יותר בשנת 2016 על מנת להתאים למשקלם מתוך סך המשיבים בשנת 2015. שקלול זה אינו משנה דבר ברמת המשיב עצמו, אלא רק בסיכום וחישוב מספר המשיבים הנמצאים במצב זה אחר.

בתחום יוקר המחיה אנו מתבססים על דיווחי המשיבים אודות הכנסתם הכוללת נטו במשק הבית. מבדיקות שערכנו ומהשוואות לנתוני הביטוח הלאומי, עלה כי המשיבים העריכו בחסר את הכנסת משק הבית שלהם. במצב שכזה, שימוש במתודולוגיה לקביעת מידת המחסור בתחום יוקר המחיה, בהתבסס על חציון ההכנסה נטו של ביטוח לאומי, יוביל לספירת יתר של בעלי מחסור. אפשרות נוספת שעמדה בפנינו היא לא להתבסס בניקוד על נתוני הביטוח הלאומי אלא להשתמש בחציון ההכנסה נטו לנפש תקנית על פי המדגם עצמו.

מספר בעלי המחסור בתחום יוקר המחיה חושב פעם אחת על בסיס חציון הכנסה נטו לנפש תקנית לפי הביטוח הלאומי (לשנת 2014) ופעם שנייה על בסיס חציון הכנסה נטו לנפש תקנית לפי תשובות המשיבים במדגם. הנתונים שהוצגו הם נקודות האמצע בין שני הממצאים האלו שהיו בהפרש של 5 נקודות האחוז.